

בס"ד

רש"י: "יפנסו דברי באזניך"

בְּאֶזְנִי אֲדֹנִי

6

וַיָּגֶשׁ אֲבֹרָהָם ... (בראשית יח, כג)

ויגש יואב ... (שמואל ב' י, יג)

ויגש אליהו הנביא (מלכים א' יח, לו)

בַּמָּה לְהַשְׁוֹת?

1. מה פרוש מלת 'ויגש'? ומה הקשר בין הפסוקים?

2. מִדּוּעַ 'וַיִּגֶשׁ אֵלָיו' הֲלֹא יְהוּדָה עָמַד כְּבָר לִפְנֵי יוֹסֵף?

3. מִדּוּעַ דּוֹקֵא יְהוּדָה נָגֶשׁ? (וְרַמְזוֹ לְזֶה בְּטַעַמֵי הַקְרִיאָה)

.1

כָּתַב בַּעַל הַטּוֹרִים: "סוֹף תְּבוֹת שְׁוֹ"ה. שְׁאֲמַר לוֹ: אֲנִי שְׁוֵה לָךְ. שְׁכַמוּ שְׁאֲתָה מֶלֶךְ גַּם אֲנִי מֶלֶךְ. וְעַל זֶה דּוֹרֵשׁ בַּמִּדְרָשׁ (בראשית רבה צג, ב) כִּי הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעְדוּ (תהילים מח, ה)".

עמותת מורשה קהילת יעקב כל הזכויות שמורות © תשס"ז

לשלשה דברים: הדבר הראשון: תפלה, להתפלל ולבקש רחמים מאת השם יתברך שיעזבנו מידי אויבינו. השני: דורון, לתת מתנות לאויבינו כפי שנתן יעקב לעשו כדי להפך את לבבם לבל יפגעו בנו. השלישי: לברך מהם ולא להמצא על ידם בעת פעסם.

ומצינו ברש"י (בראשית יח כג), שגישא זו נמצאה גם נלמדת במקומות אחרים בהם פרשתנו: "ויגש אברהם - מצינו הגשה למלחמה (ש"ב י, יג): 'ויגש יואב' וגו'; הגשה לפיוס - 'ויגש אליו יהודה'; והגשה לתפלה (מ"א יח, כא) 'ויגש אליהו הנביא'. ולכל אלה נכנס אברהם: לדבר קשות ולפיוס ולתפלה."

במדרש (שכל טוב) מובא: "בתחלה כשאמר 'מה נאמר לאדני', היה עומד מרחוק, וכשראה שעומד עליו בדין ואמר: 'חלילה לי מעשות זאת האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד', אמר: 'מעתה אין לי אלא לפיוס, שיעשה לפני משורת הדין, לכה נגש לפיוסו. וכן דרך כל מבקשי רחמים לפני השליט לגשת אליו'."

ואולם בעל הטורים מפרש ש-'ויגש אליו יהודה' אין זה רק פיוס אלא: "בגימטריא זהו להלחם עם יוסף, ובגימטריא גם נכנס ופיוסו כי לשלשה דברים נכנס". כלומר אף יהודה הכין עצמו לשלשת הדרכים לקראת פגישתו עם האיש המושל על ארץ מצרים.

ומדוע הכין עצמו יהודה לכה? מבאר במפרשים שהרי יוסף האשים את יהודה ואחיו במרגלים וגנבים. כאשר יהודה נגש אליו, הוא מכין עצמו לשלשה אפשרויות וסבות מדוע יש עליו ועל אחיו פעס: (א) הם הכעיסו את יוסף ואם כן, עליהם לפיוסו (ב) אולי יוסף היה רשע כמו פרעה - 'כי כמוך פפרעה' - ויצטרכו להלחם בו (ג) יוסף נשלח על ידי ה' להעניש אותם על עון מכירת יוסף - ולזה הם יצטרכו להתפלל לה'. ומכאן שיש צורך בשלשת הדרכים: פיוס, מלחמה ותפלה. בתחלה נסה יהודה לפיוס את יוסף בדרך של 'מענה רך' ושיב חמה ודבר עצב יעלה אף (משלי טו, א). רק כאשר ראה שדבריו לא מתקבלים, אז הכין עצמו למלחמה ותפלה לה', והחל מדבר קשות עם יוסף.

2. מדוע 'ויגש אליו' הלא יהודה עמד כבר לפני יוסף?

כתב האור החיים הקדוש: "צריך לדעת למה הצרך לומר 'ויגש' אחר שקרוב אליו היה ומדבר עמו עתה". ומבאר: "אכן פשט הכתוב הוא כי דבר ידוע הוא כי מנהג המלכים,

יֵשְׁבוּ לַפְּנִיָּהֶם גְּדוּלֵי הַמַּלְכוּת וְשָׂרֵיהֶם וְיוֹעֲצֵיהֶם. וְהָיָה אִם בָּא אִישׁ עַל דְּבַר מִשְׁפָּט אוֹ דְּבַר מֵאֵת הַמֶּלֶךְ לֹא יַעֲמֹד בַּהֶפְסֵק בֵּין הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו הַיּוֹשְׁבִים רִאשׁוֹנָה בַּמַּלְכוּת, וְחוּץ לַעֲגוּל יַעֲמֹד וְשֵׁם יִדְבֹר. וְכֵמוֹ כֵּן הָיָה מִדְּבַר יְהוּדָה עַד עֵתָה וְאַחֵר כֵּן 'וַיִּגֶשׁ אֵלָיו' פְּרוֹשׁ שְׂנֵכָנֶס לַפְּנִים מִמַּחֲצֵתוֹ וְעָמַד בֵּין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הַשָּׂרִים כְּדִי שֶׁלֹּא יִשְׁמְעוּ דְּבָרָיו לְזוּלַת הַמֶּלֶךְ.

כָּתַב הַגְּרָאִי"ל שְׁטֵינְמָן: "הַמְּנַהֵג הוּא שֶׁקֹּדֶם תַּפְּלֵת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה פּוֹסְעִים ג' פְּסִיעוֹת. וּמִקּוֹר הַמְּנַהֵג הוּא בְּרוּקָה, שְׁבָאֵר הַטַּעַם, שֶׁג' פְּעָמִים מְצִינּוּ בַּתּוֹרָה 'וַיִּגֶשׁ'. 'וַיִּגֶשׁ אֲבָרְהָם', 'וַיִּגֶשׁ אֵלָיו יְהוּדָה', 'וַיִּגֶשׁ אֵלָיו' עַד כָּאֵן דְּבָרָיו. אֵךְ לְכַאוּרָה אֵין זֶה מוֹכֵן, שֶׁהָרִי מֵה שְׂנֵכָנֶס יְהוּדָה אֶל יוֹסֵף קֹדֶם שֶׁהִחֵל לְדַבֵּר עִמּוֹ, אֵךְ עַל פִּי שֶׁהָיָה עוֹמֵד כְּבָר קְרוֹב אֵלָיו, הָרִי זֶה מִשּׁוֹם שֶׁכֵּךְ הוּא הִהָרְגֵשׁ בְּאָדָם, שֶׁכַּפֹּאֶשׁ רוּצָה לְבַקֵּשׁ דְּבַר מֵאָדָם, הוּא רוּצָה לִהְיוֹת יוֹתֵר קְרוֹב אֵלָיו. מַעֲתָה, מֵה שֶׁיֵּךְ עֲנִין זֶה בַּתְּפִלָּה? וְכִי מִתְקָרֵב הָאָדָם יוֹתֵר אֶל הַקֶּבֶ"ה עַל יְדֵי שֶׁהוֹלֵךְ ג' פְּסִיעוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם? רוֹאִים מִכָּאֵן, כִּי בְּשַׁעֲה שְׁעוֹמֵד אָדָם לְהִתְפַּלֵּל וּלְבַקֵּשׁ מֵה', עָלָיו לְהִרְגִּישׁ שֶׁהוּא מְכָרַח לַעֲשׂוֹת מִשְׁהוּ - לֹא לְהִשָּׂאֵר בְּמִקּוֹמוֹ, אֲלֹא לַעֲשׂוֹת אִיזוֹ פְּעֻלָּה שֶׁל קִרְבָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מְקַרְבֶּת בְּמִצִּיאוֹת, מְכַל מָקוֹם לֹא לְהִשָּׂאֵר בְּמִצֵּב הַקּוֹדֶם.

3. מִדּוּעַ דּוֹקָא יְהוּדָה נִגֶּשׁ? (וְרָמַז לָזֶה בְּטַעְמֵי הַקְּרִיאָה)

לְכַאוּרָה יִקְשֶׁה, וְהֵלֵא תַּפְקִיד זֶה שֶׁל לְדַבֵּר לַפְּנֵי יוֹסֵף הָיָה צָרִיךְ לְהַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי רֵאוּבֵן שֶׁהוּא הַבְּכוֹר?

וּמוֹבָא בַּמִּדְרָשׁ (תַּנְחוּמָא וַיִּגֶשׁ ב): "לְפִי שֶׁהָיָה יְהוּדָה עָרֵב עַל בְּנֵימִין, שֶׁאָמַר לְיַעֲקֹב: 'אֲנֹכִי אֶעֱרֹבֶנּוּ מִיָּדִי תִּבְקֶשְׁנֻ' (בְּרַאשִׁית מִג, ט). לְפִיכֵךְ לֹא עָמַד מִכָּל הַשְּׂבָטִים כְּנֶגֶד יוֹסֵף אֲלֹא יְהוּדָה".

הַגַּר"א מוֹיִלֵנָא מְפָרֵשׁ שֶׁהֶסְבֵּר מוֹכֵן עַל פִּי טַעְמֵי הַקְּרִיאָה בַּמַּלִּים: 'וַיִּגֶשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי' - טַעְמֵי הַקְּרִיאָה הֵם קְדָמָא וְאַזְלָא, רְבִיעִי, זִרְקָא מִנָּח סָגוּל. וְכֵךְ הוּא הֶהְסְבֵּר: בְּפִרְשַׁת מִקֵּץ כְּתוּב שֶׁאָמַר יְהוּדָה לְיַעֲקֹב אָבִיו 'אִם לֹא הִבִּיאֲתִיו אֵלָיךְ וְהִצַּגְתִּיו לַפְּנֵיךְ וְחָטָאתִי לָךְ כָּל הַיָּמִים' (בְּרַאשִׁית מִג, ט). בְּרִש"י שֵׁם כְּתוּב: "וְחָטָאתִי לָךְ כָּל הַיָּמִים, הֵינּוּ

לעולם הבא. מבאר הגר"א: "דבר זה מרמז בטעמי הנגינות הנ"ל. קדמא ואזלא רביעי, רוצה לומר למה קדם ואזל אל יוסף, הרביעי לבנים, שהוא יהודה? דסדר תולדות היה: ראובן, שמעון, לוי, יהודה. ולכאורה היה ליה לראובן לפני בעבי הקורה עבור בנימין, שהוא הבכור ולא יהודה שהוא רביעי לבנים? ומפרש, משום דזרקא מנח סגול, פרוש, דזרק את עצמו מלנוח בתוך עם סגלה, שפסק את עצמו מעולם הבא, אם לא יביאהו אל אביו כנ"ל. לכן נכנס הוא בעבי הקורה, ולא אחר."

4. מה הבאור בדברי רש"י: "יכנסו דברי באזניך"?

כתב החזקוני: "רוצה אני לדבר אליה בחשאי". ופרש הפלי יקר: "ידבר נא עבדך דבר באזני אדני". לפי שרצה לדבר אליו שכל ענין הגביע הוא עלילה על כן נגש אליו ללחש באזניו שלא יתביש. שכן אם יתביש יוסף הרי "על ידי זה יבא לידי חרון אף".

ופרש הבית הלוי: "והענין בזה דכל תהלוכות העסק הלז היה נראה בעיני יהודה מוזר ומקשה. דכשאמרו לו כי באו לשבר אכל, אמר להם: מרגלים אתם. וכשהשיבו לו: כי בנים אנחנו, אמר להם: הוא אשר דברתי, מרגלים. באומר: עתה הרי יש הוכחה כי מרגלים אתם. וכל תהלוכות הענין לא היה התשובה מעין השענה והכל בעלילה בלא שום סמך לדבריו. ועלה בדעת יהודה דאולי המליץ [המתרגם] אשר ביניהם הוא המענות ומקלקל בזה ואומר ליוסף דברים אחרים מלבד אשר לא אמרו הם. וזהו שבקש יהודה לחזר כל דברי הויכוח אשר היה ביניהם בקצרה ואמר לו: ידבר נא עבדך דבר באזני אדני, פרוש בלא מליץ ביניהם."

יש המפרשים שיהודה בא לפני יוסף לבקש חנינה עבור בנימין כדי שאותו ישפט יוסף לבנים משורת הדין. ועל כן הוא הזכיר "אב זקן", "ילד זקונים", "אחיו מת", וכו'. שכן בכל דבריו אין בסיס מצד הדין לבקש שחרורו של בנימין - אלא שהוא בא לבקש חנינה.

ועדין יש להקשות על פרוש זה וכמו שכתב השפתי חכמים שכתב: "לא היו מדברים עם יוסף אלא על ידי מליץ ולא היו יודעין שמבין לשון עברי ואם כן איך יוכל לדבר עם יוסף בעצמו".

מֶרֶן הַגָּרִי"ז מְבַרֵּס הַזְכִּיר בְּעֵינָיו זֶה מַעֲשֵׂה שְׁקָרָה עִם הַחֶפֶץ חַיִּים שֶׁהִתְנַצַּב בְּזַקְנוּתוֹ לִפְנֵי רֹאשׁ מְמִשְׁלַת פּוֹלִין, בְּרֹאשׁ מְשַׁלַּחַת רַבָּנִים וּבִקְשׁ לְבַטֵּל הַגְּזֵרוֹת שֶׁל מִשְׁרַד הַחֲנוּךְ הַפּוֹלְנִי, אֲשֶׁר עָמְדוּ לִפְגַּע בְּהִיכָלֵי הַתּוֹרָה וּבִבְתֵּי הַחֲנוּךְ הַיְּהוּדִיִּים. עָמַד הַחֶפֶץ חַיִּים וְהִרְצָה אֶת דְּבָרָיו בְּאִידיש, וְרֹאשׁ הַמְּמִשְׁלָה הַגּוֹי עָמַד וְהִאָּזִין. בְּאַמְצֵעַ דְּבָרָיו, לֹא יָכַל הָיָה הַחֶפֶץ חַיִּים לְהִתְאַפֵּק וּפְרִץ בְּבָכִי. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עָמַד מִמְּלֹאֵיו שֶׁל הַחֶפֶץ חַיִּים, זֶה שֶׁהָיָה אָמֹר לְשִׁמּוּשׁ בְּמִתְרַגְּמָן, וְרָצָה לְתַרְגֵּם אֶת הַדְּבָרִים לִפְנֵי רֹאשׁ הַמְּמִשְׁלָה, אֲךָ הָלָה סָרַב וְאָמַר: אָמֵנָם לֹא הִבְנֵיתִי מֶלֶךְ, אֲךָ הִשְׁתַּכְנַעְתִּי, שָׁכַן הָיוּ אֵלֹו דְּבָרִים הַיּוֹצְאִים מִן הַלֵּב, וְאֶת שְׁפַת הַלֵּב אֵין צֶרֶךְ לְתַרְגֵּם". כֵּן גַּם בָּאֵר מֶרֶן הַגָּרִי"ז מְבַרֵּס אֶת דְּבָרֵי יְהוּדָה לְיוֹסֵף: 'יְדַבֵּר נָא עִבְדְּךָ דָּבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנָי'. וְכִמּוֹ שֶׁפָּרְשׁוּ: בְּלִי מַלִּיץ וּמִתְרַגְּמָן, כִּי רוֹצֶה אָנִי לְבַקֵּשׁ חֲנִינָה, וְצָרִיךְ אָנִי שִׁיְהִיו הַדְּבָרִים יּוֹצְאִים מִן הַלֵּב. וְכִיצַד חָשַׁב יְהוּדָה לְדַבֵּר דָּבָר בְּאָזְנֵיו שֶׁל יוֹסֵף לֹלֵא מִתְרַגֵּם, וְהִלֵּא יוֹסֵף עָשָׂה אֶת עֲצָמוֹ כְּמִי שֶׁאֵינוֹ מִבִּין אֶת שְׁפָתָם? אֵלֹא שֶׁשְׁפַת הַלֵּב הִיא שְׁפָה הַמּוֹבִנָּת לְכָל אָדָם וְאֵין צֶרֶךְ בְּמַלִּיץ וּמִתְרַגְּמָן. וּבְשִׁפָּה זֹו חָשַׁב יְהוּדָה לְשַׁכְנַע אֶת יוֹסֵף שִׁימְלֵא אֶת בְּקָשְׁתּוֹ.

5. מִדּוּעַ יְהוּדָה דָּבָר אֵלָיו קְשׁוֹת?

יְהוּדָה בִּקֵּשׁ מִיּוֹסֵף לֹא לְכַעַס עָלָיו כִּי הוּא יָדַע שֶׁבְּמִשְׁךָ דְּבָרָיו יְהוּדָה בְּעֲצָמוֹ יִתְרַגֵּז וְיִרְגִּז וְיִכְעִס אֶת יוֹסֵף. וְכִפִּי שֶׁכָּתַב הַסְּפוּרָנוֹ: "וְאֵל יָחַר אַפִּי". בְּאַמְרֵי אֵלָיךְ שֶׁאַתָּה גִּרְמַת זֹאת הַתְּקָלָה עַל כְּרַחֲנוֹ: 'כִּי כְמוֹךָ כְּפָרְעָה'. כִּי מֵה שֶׁאַטִּיחַ דְּבָרִים כְּנִגְדְּךָ לֹא יִהְיֶה מִהִּיּוֹתִי בְּלִתִּי מִחֲשִׁיב אוֹתָךְ כִּי אָמֵנָם אַתָּה חָשׁוּב בְּעֵינֵי כְמוֹ פָּרְעָה שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ".

הַנַּחֲלַת יַעֲקֹב בָּאֵר: שֶׁהָיָה יֵשׁ לְהַבִּין, בְּתַחֲלָה כְּאֲשֶׁר הִגִּיעַ שְׁלִיחוֹ שֶׁל יוֹסֵף עִם טַעֲנַת גְּנִיבַת הַגְּבִיעַ, אָמְרוּ הָאֲחִים: 'אֲשֶׁר יִמָּצָא אֹתוֹ מִעִבְדֶּיךָ וְמֵת וְגַם אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לְעִבְדִּים'. לְכַתְּחָלָה יְהוּדָה וְאֲחָיו אָמְרוּ שֶׁאֵם יִמָּצָא הַגְּבִיעַ אֲצִלָּם, יִגְזֹר דִּין מוֹת עַל זֶה שֶׁגִּנְבָה אֶת הַגְּבִיעַ וְהֵם יִהְיוּ לְיוֹסֵף עִבְדִּים לְעוֹלָם. אַחֲרֵי שֶׁאָמְרוּ וְהִסְכִּימוּ לְגֹזֵר דִּין הַנִּלְ, שָׁמְעוּ מִיּוֹסֵף שֶׁרַק בְּנִימִין יִהְיֶה לְעֶבֶד וְשֶׁהֵם מְשַׁחֲרָרִים לְחֹזֵר לְאַבְיָהֶם, וְכַעַת הוּא מְדַבֵּר אֹתוֹ קְשׁוֹת?

אֵלֹא נָתַן לְבָאֵר, שֶׁכְּאֲשֶׁר שֶׁהִגִּיעַ הַשְּׁלִיחַ שֶׁל יוֹסֵף, הִבִּינוּ הָאֲחִים כִּי צָרָה זֹו מִגִּיעָה לָהֶם מִן הַשָּׂמַיִם בְּעֶטְיוֹ שֶׁל חֹטָא מְכִירַת יוֹסֵף, הֵם הִבִּינוּ שֶׁ-הָאֱלֹקִים מָצָא אֶת עוֹן עִבְדֶּיךָ. וְלִכְךָ, לְהַעֲנִשׁ עֲבוּר מַעֲשֵׂה זֶה, הֵם הָיוּ נְכוֹנִים. בְּרֵם כְּאֲשֶׁר גָּזַר יוֹסֵף 'הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא

הגביע בידו הוא יהיה לי לעבד ואתם עלו לשלום אל אביכם. כלומר הענש הטל על בנמינן שלא היה כלל שתף למעשה המכירה או אז הבינו שאין זה אלא בגלל שהמושל על מצרים מתנפל אליהם ועל כן דבר אליו קשות.

6. במה השנה יהודה את יוסף לפרעה?

כתב רש"י: "חשוב אתה בעיני המלך". וכן הוא בהמשך: "מה פרעה גוזר ואינו מקים, מבטיח ואינו עושה, אף אתה כן".

ומבאר החזקוני בדברי רש"י על פי דברי המדרש: "כתוב בנמוסי מצרים שאין עבד מולך ואינו לובש בגדי מלך כגון בגדי שש. ובראשית מלכות המלך משביעין אותו לקים חקי הארץ ופרעה הלביש בגדי שש וכשם שמצינו ששבועתו אינו מקים ודאי אינו שומר הבטחתו שאין בה אלא דבור בעלמא אף אתה כן. ועוד פרעה הכריז בכל ארצו כל מי שיבא לשפר בר, ביאתו והליכתו לשלום הינו מבטיח ואינו עושה".

האזנים לתורה מפרש שיהודה נזף ביוסף. שכן בנמינן הובא למצרים על פי בקשת יוסף ומאחר ו'כמוך כפרעה' הרי שבנמינן הוא אורח המלך, ושלומו ובטחונו נתונים ביד יוסף. ועליו איפה לדאג שיחזר לאביו שבארץ כנען.

עוד מבארים: שהרי דין גנב בכפל, ואם אין לו לשלם הרי ש'ונמכר בגנותו'. אולם כל זאת בדבר שנתן להעריכו. ברם גביע המלך אין לו מחיר. ואם כן אין שום אפשרות לחשב את תשלום הכפל. ועל כן בא יהודה וטוען 'כי כמוך כפרעה' - צריכים לשפוט את בנמינן לפנים משורת הדין. מבקשים עליו חנינה - אבל מי יכול לחון? רק המלך - 'כי כמוך כפרעה' - אתה יוסף חשוב כפרעה המלך ובאים לפניך בבקשה לחון את בנמינן.

בס"ד

(מד, כ)

ונאמר אל אדני יש לנו אב זקן

ויגש

2

העוד אבי חי

1

אני יוסף

ויאמר יוסף אל אחיו

(מה, ג)

ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו.

4

אני יוסף אחיכם

ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ונגשו ויאמר

(מה, ד)

אשר מכרתם אתי מצרימה.

מדוע פעמים?

3. מדוע 'ולא יכלו אחיו לענות אתו'?

4. מדוע חזר יוסף ואמר שוב 'אני יוסף אחיכם'?

1. מה אמר יוסף לאחיו, באומרו 'אני יוסף'?

2. מדוע יוסף היה צריך לשאל 'העוד אבי חי', הרי אחיו כבר אמרו לו שאביו חי?

ויגש

1. מה אמר יוסף לאחיו, באומרו 'אני יוסף'?

כתב החפץ חיים: במשך כל הזמן מאז באו בפעם הראשונה למצרים לשבר בר, ויוסף התנבר אליהם ודבר אתם קשות וחשדם למרגלים, שאלו איש לאחיו קשיות הרבה, מה זה ועל מה זה, חפשו עצות והאשימו איש את אחיו. וכן בפעם השנייה תמהו ושאלו, מה זה עשה ה' לנו? עד ששמעו מפי אחיהם את שתי המלים הללו: 'אני יוסף' ומיד סרו הקשיות, התמיהות והספקות, והענינו נתברר להם כל הצורך. כן כאשר ישמע העולם את שתי המלים "אני ה'" יתרחצו כל הקשיות והתמיהות על הנהגת העולם, שהוא לכאורה לפלא בעינינו עד עתה, יתבררו ויתחורו כל העניינים וראו כל בשר יחדו, כי יד ה' עשתה הכל לטובתנו.

ובמדרש הובא כאן: אמר אבא בהן ברדלא: אוי לנו מיום הדין ואוי לנו מיום התוכחה, ומה יוסף קטן שבשבטים ולא היו יכולים אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, כשיבא הקב"ה ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא על אחת כמה וכמה.

ואמר מרן הגרי"ז שהרי יוסף לא דבר עמו תוכחה ומוסר, אלא אמר להם: 'אני יוסף, ומזה נבהלו ולא יכלו לענות אותו, שהינו שאמר להם החטא עצמו. וכן לעתיד לבוא, כשיבא הקב"ה ויוכיח לכל אחד ואחד לפי מה שהוא, לא שיהיה זה תוכחה ומוסר, אלא רק יזכיר החטא בעצמו, ואז יפירו הרי הכל מהו "חטא". ואמר בשם רבי אברהם ברוך אחיו של מרן הגר"ח זצ"ל, שבשאמר להם יוסף 'אני יוסף' אזי מיד הכירו השבטים כי כל הזמן היו בטעות ודמיון, כי הם חשבו כל הזמן שמדברים עם איזה מצרי, ועל יסוד זה בנו ועשו כל החשבונות, ולבסוף הכל נתברר כדמיון וטעות, אלא 'אני יוסף'. וכן לעתיד לבוא כשיבא הקב"ה ויוכיח לכל אחד, אז יראו כי כל חייו של האדם היו מבססים ומשתתים על דמיונות וטעויות.

2. מדוע יוסף היה צריך לשאל 'העוד אבי חי', הרי אחיו כבר אמרו לו שאביו חי?

כתב הפלי יקר: "אף על פי שכבר אמרו לו שהוא חי כמובן מכל דברי יהודה, מכל מקום חשב יוסף אולי אמרו בן כדי שיקמרו רחמיו על הזקן ולא יגרם לו מיתה כי נפשו קשורה בנפשו. על כן שאלם שנית העוד אבי חי, ולבבם לא בן ידמה וחשבו שלא נתכון לשאל אם הוא חי או לא, אלא שבא להזכיר עונם על כן אמר 'העוד אבי חי', לומר שאביו הוא ולא אביכם כי לא חסרתם על צערם כאלו אינו אביכם. על כן נבהלו ולא יכלו לענות דבר".

ופרש האזנים לתורה: עד עתה עניתם לי 'שלום לאבינו', כחשודים ברגול לשר החוקר אותם, ואפשר ששקרתם לי. אבל עתה אני שואל אתכם באח השואל את אחיו: 'אני יוסף אחיכם' - ונדאי תענו לי את האמת - 'העוד אבי חי'?

והסביר רבי יעקב יוסף, המגיד דוילנא: אמירת 'העוד אבי חי' היתה תוכחה לאחיו. טבעו של אדם המבקש לנטר ולנקם מחברו, שישיב לו, ואף לו, בגמולו, אבל בזולתו לא יגע

לרעה. מה גם אם האחר הוא קרובו של הנזקם, ודאי ימנע עצמו מלפגע בו. צא ולמד מעשו, שאף בשעת כעסו על יעקב שלקח ממנו הברכות בערמה, נמנע מלבצע זממת נקמתו בחיי אביו, ואמר 'קרבנו ימי אבל אבי ואהרנה'. כך אמר להם יוסף לאחיו: הן אמת הוא שאני יוסף אחיכם אשר לפי דעתכם ראוי הייתי למה שעוללתם לי, ברם הרי לפי דבריכם אבי עדין חי, אם כן 'העוד אבי חי', ומדוע לא המתנתם ולא חסרתם, לפחות, על צרת אביכם.

ומצינו משל (מובא בספר "דרכי מוסר"), המסביר מדוע שאל יוסף 'העוד אבי חי': מלך רצה לדעת מה חושבים עליו במדינתו. הוא החליף את בגדי המלכות בבגדים פשוטים ועבר בעירות של מדינתו. הגיע לעיר אחת, נכנס לבנין מושל העיר ומצא את המושל יושב ביחד עם חברי העירייה. שאלו המלך אולי הוא יודע היכן יש בעיר זאת אכסניה, התרגז המושל וגרשו משם בצעקות. הלך המלך ודפק בביתו של יהודי אחד, ומיד כשפתח היהודי את הדלת התחיל לומר בקול: הנה המלך! הנה המלך! השתיק אותו המלך ושאלו: מהיכן ידעת שאני הוא המלך? ענה היהודי: הרי תמונת המלך תלויה על קיר ביתי, ואיך לא אבחין שהמלך בא לביתי? אמר המלך: יהודי זה אין פרנסתו מהמלך והוא מסתכל על תמונתי התלויה על קיר ביתו, ואלו ראש העיר המושל, שפרנסתו תלויה בי, אינו מסתכל על תמונת המלך ולא הכירני? סלק אותו המלך ממשרתו הרמה.

מוכא בספר "דרכי מוסר": 'ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו'. ויש להבין מדוע כתוב: 'כי נבהלו מפניו', ולא כתוב: 'כי נבהלו ממנו'? ההסבר הוא שהרי חז"ל אומרים שדמות דיוקנו של יוסף היתה דומה לדמות דיוקנו של יעקב. וזו היתה פונתו של יוסף הצדיק באומרו לאחיו: 'אני יוסף', ולכן אני תמה עליכם: כיצד לא הפרתם אותי עד עתה? וכי אינכם מרגישים שהנני נראה בדמות יעקב אבינו? לכן הוסיף יוסף: 'העוד אבי חי? שמא יעקב כבר זמן רב אינו חי, ולכן אינכם זוכרים את צורת פניו, ולכן לא הפרתם גם אותי, כי אין דמות דיוקנו לנגד עיניכם. וזהו שאמר הכתוב: 'כי נבהלו מפניו', הם נבהלו ממראה פניו של יוסף שהיה דומה למראה פני יעקב אביהם.

3. מדוע 'ולא יכלו אחיו לענות אותו'?

מובא במדרש (תנחומא ויגש סימן ה): "אמר להן יוסף: לא כך אמרתם שאחיו של זה זה מת, אני קניתי. אקראנו ויבא אצלכם. התחיל קורא: יוסף בן יעקב בא אצלי, יוסף בן יעקב בא אצלי, יוסף בן יעקב בא אצלי ודבר עם אחיך שמכרוך. והיו נושאים עיניהם בארבע פנות הבית. אמר להם יוסף: למה אתם מסתכלין לכאן ולכאן? אני יוסף אחיכם, מיד פרוח נשמתן ולא יכלו לענות אותו".

וכתב הפלי יקר: "ורז"ל אמרו (בראשית רבה צג, יא) שמבקה זה יקח למוד על יום הדין, כדאמר רבי אלעזר בן עזריה: וי לנו מיום הדין וי לנו מיום תוכחה ומה יוסף בשאמר לאחיו אני יוסף, לא יכלו לענות אותו, כשהקב"ה עומד לדין על אחת כמה וכמה, שנאמר (ישעיה י, ג) 'ומה תעשו ליום פקדה וגו', כי האחים סברו שיוסף הזכיר עונם בדרך שנתבאר, ומה יעשה האדם ליום פקדה כי יפקד מושבו ומשאו ומתנו, וכיד כל אדם יחתם לו מר ראיה דרכה מה עשית? ודעת רבי אלעזר שלכך כתבה לנו התורה שאחיו נבהלו כדי שהמשפיל יתן אל לבו חרדת יום הדין וללמוד קל וחמור מאחי יוסף".

ופרש הגר"י בלזר: יהודה היה טוען בפני יוסף אמנם הצדק אתה, בנימין גנב את הגביע וראוי הוא לענש, אולם אביו הזקן הרי לא עשה כל רע ואין כל ענש מגיע לו. והנה כאשר אתה נוטל את בנימין, הרי זה הענש המר והקשה ביותר לגבי האב החף מפשע, ונמצא שאתה מעות עליו את הדין. בתחלה לא היה יכול יוסף להשיב תשובה על כך. אולם עכשיו, לאחר שנתודע להם, השיב מיד על הטענה הזאת: 'אני יוסף' - אני הוא יוסף שמכרתם אותו בגלל חטאו נגדכם, אבל 'העוד אבי חי' - האם עצר אבא כח לעמד בצערו הגדול שגרמתם לו? אם אני חטאתי נגדכם, מה היה אבא אשם בכם, שצערתם אותו כל כך במשך עשרים ושתים שנה? אותה שאלה ששאלתם אותי - הריני חוזר ושואל אתכם ...

שתי קשיות הקשה הגאון רבי יעקב יחיאל וינברג בעל ה"שרידי אש", על דברי המדרש "אמר אבא כהן ברדלא: אוי לנו מיום הדין ואוי לנו מיום התוכחה" וכו'. היכן מצינו שיוסף הוכיח את אחיו עד שאנו אומרים שלא יכלו לעמד בתוכחתו? ועוד, איך אפשר להעלות על הדעת שלעתיד לבא עתיד הקב"ה להוכיח לכל אחד ואחד, ואיך שיכת

תוכחה במקום שאין אפשרות לתשובה ולחרטה ולקיום המצות, אלא רק לשכר וענש? ובאמת - הוא מושב - קשיא אחת מישבת בחברתה: אחי יוסף ראו את גדלתו ורוממות רוחו של יוסף שלא העניש אותם אלא הראה להם טוב לבו, ועל ידי זה נבהלו מפניו, כמו שפרש רש"י: "מפני הבושה". ואף שיוסף היה קטן מהם בכל זאת בשו ונכלמו מפני צדקתו ורוממות רוחו. ומכאן - שפאשר זבא הקב"ה לעתיד לבא ויראה האדם את רוממותו וגדלתו, על אחת כמה וכמה שיבוש ויכלם ומתוך בושה זבא ליראת הרוממות. זה מה שהתכונן אבא כהן בירדל לומר - עד כמה תגדל אז יראת ה', שיראת האנוש כאין נגדה.

המגיד מדובנא אף הוא מזכיר את המדרש הנ"ל. ונקדים מאמר החכם: 'כל דרך איש ישר בעיניו' (משלי כא, ב). משל ליהודי בשם גציל שפגור בתשלום המסים לעירייה. חלפו השנים והגיע חובו לסכום עצום, והנה מקבל הוא מכתב משר העיר לאמר: או שמשלם הנה מסיך מיד, ולא - הנה מגרש מן העיר. יושב גציל עצוב בביתו, כשסביבו עומדים אשתו וילדיו העצובים והמודאגים. מוציא גציל לאט לאט צרור מעותיו, שכן יודע הוא שלא יספיק כלל לתשלום חובו. מסתכל ומעין גציל במעותיו, והנה דמיונו מתחיל לשחק לפניו: הא, חמשה רובל אלה, בואו נאמר שהם חמשים, מה פתאם חמשים? כמדמני שמאה רובל הם. והרי לפני עוד "מאה", ועוד "מאה". מצוין! הסכום מספיק בדיוק לתשלום החוב. כאן מעירה לו אשתו: בעלי היקר, מה לך מדבר שטיות כאלו, הלוא חמשה רובל כאן על השלחן - ולא מאה, הלוא רק דמיונה משחק בך. מתרגז גציל ואומר לאשתו: שתקי, גיטל, שתקי בבקשה ממך. הלוא רק לצערני את רוצה. וכי עור אנכי? וכי אינני רוצה מאות רובלים מנחים לפני אוסף גציל את מטבעותיו העלובות והולך לבית העירייה לשלם את חובו. כאן מה קורה? בהגיעו אל אולם בית העירייה, כשכל השרים והמושל בראשם יושבים במועצתם, נבהל גציל, וכל הדמיונות הפזוברים נושרים ממנו כעלים הנושרים מן העץ בבא הסתו. הנמשל: הרשעים, מבלי העולם הזה, משחקים בכל מיני רמאויות ואמתלאות, אומרים לטוב - רע, ולרע - טוב. אף בבא יום הדין, בעמדם לפני כסא הדין, לא יוכל עוד פיהם להגיד כזביהם ושקריהם. והראיה לזה מאחי יוסף - כי היו להם טעמים מצוינים למכרו, וכל מעשיהם אף טוב וישר. ובכל זאת בעמדם לפניו: 'ולא יכלו אחיו לענות אתו'.

4. מדוע חזר יוסף ואמר שוב 'אני יוסף אחיכם'?

כתב האור החיים הקדוש: "טעם שחזר לומר פעם ב' אני יוסף לצד שראה שלא ענוהו חשש לב' דברים: הא' שפחדו ממנו ולא יכלו להשיב כבשת גנב כי ימצא, והב' שלא האמינוהו שהוא יוסף, לזה אמר כנגד צד היראה שאתם יראים ונבהלתם, לא תחושו לדבר כי 'אני יוסף אחיכם'. פרוש: מתנהג עמכם במדת האהבה וכאלו לא היה הדבר ההוא, גם סמך לומר 'אחיכם אשר מכרתם', לומר שאפלו בזמן המכר לא כהתה עין האהבה ממני. וכנגד צד הצדקת הדבר שהוא יוסף אמר להם דבר שבו יצדיקו בסימן מבהק כי הוא זה, באומרו: 'אשר מכרתם אתי מצרימה', ודבר זה לא ידעו אדם ואפלו נביא, אם לא שתאמר ודאי גמור כי הוא זה יוסף".

וכתב הפלי יקר: "טעם אחר על בהלה זו [שלא יכלו לענות ליוסף], לפי שאמר אני יוסף ולא הזכיר אחיכם, על כן נבהלו נחפזו שם רעדה אחזתם, כי אמרו פן יבקש להיות אויב ומתננקם והסיע את עצמו מן האהבה, באשר עשו המה לו שהסיעו את עצמם מן האהבה. כמו שפרש רש"י על פסוק 'נסעו מזה' (לז, יז), על כן אמר להם שנית: 'אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרימה', אף על פי שלפחות היה לכם למכר אותי לאיזו אמה אחרת שאינן שטופי זמה כל כף, מפל מקום אחיכם אני ואל יחר בעיניכם אשר מכרתם אותי הנה למצרים, כי למחיה שלחני אלקים".

ויגש

בס"ד

שני תלמידי חכמים המהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה ראויים לשיר (תענית י:)

1

וישלח את אחיו וילכו ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך. (מה, כד)

ומהם?

2

ויזדברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אליהם (מה, כז)

וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אתו

מדוע דוקא פרשה זו?

סימן מסר להם במה היה עוסק בפסוק ממנו, בפסוק עגלה ערופה

3

ותחי רוח יעקב אביהם.

4

3. כתב רש"י: "סימן מסר להם, במה היה עוסק בפסוק ממנו, בפסוק עגלה ערופה" - מדוע דוקא בפסוק זה?

4. מהו 'ותחי רוח יעקב אביהם' שנאמר אחרי שיעקב ראה את העגלות אשר שלח יוסף?

1. למה התפנו יוסף פשאמר לאחיו 'אל תרגזו בדרך'?

2. מהם 'כל דברי יוסף אשר דבר אליהם'?

ויגש

1. למה התפנו יוסף פשאמר לאחיו 'אל תרגזו בדרך'?

כתב רש"י: "אל תתעסקו בדבר הלכה שלא תרגזו עליכם הדרך. דבר אחר: אל תפסיעו פסיעה גסה והכניסו חמה לעיר [הכנסו בחמה לעיר]. ולפי פשוטו של מקרא יש לומר לפי שהיו נבלמים, היה דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו להתנפח זה עם זה ולומר: על ידך נמכר, אתה ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו".

ומבאר השפתי חכמים: "אל תתעסקו בדבר הלכה": פרוש אם אתם עוסקים בדבר הלכה צריכים אתם לעין בו יותר ואין דעתכם על הדרך ומתוך כך טועה אתכם הדרך בלומר: תתעו. רש"י פ"ק דתענית (י:). ודוקא שלא לעין ולעסוק צוה להם אבל שלא למגרס לא צוה להם דהא אמרו רז"ל (שם) שנים שהיו מהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה וכו'".

וכן פרש רבנו בחני: "אל תתעסקו בדבר הלכה מפני טרח הדרך. ולא מנע מהם כי אם העיון הגדול מפני הטרח אבל לא מנע מהם שלא ילמדו כלל חס ושלום שהרי אמרו רז"ל: שני תלמידי חכמים המהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה ראויים לשחרף שנאמר (מ"ב, ב, יא): 'ויהי המה הלכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם' לפי שהיו מדברים דברי תורה ויפרדו. הא לא היו מדברים, היו נשרפים".

כתב הרמב"ן: "רגז לשון רתת ותנועה, ויאמר בבאו מן הפחד על הרב, 'לב רגז' (דברים כח, סה), 'ורגזו וחלו' (שם ב, כח), 'ותחתיו ארגז' (חבקוק ג, טז), 'ומימיה ברגזה ובדאגה תשתה' (יחזקאל יב, יח). ולכן הנכון בעיני בפסוק הזה שאמר להם יוסף אל תפחדו בדרך. והענין, כי בעבור נשאם בר ולחם ומזון וטוב מצרים בימי הבצרת יפחדו אולי בדרך בלכתם יבואו עליהם לסטים, וכל שכן בשוכם עם כל רכושם ולא ימהרו לדבר, ולכן אמר להם שילכו בזריזות וימהרו לבא, כמו שנאמר (בפסוק ט) 'מהרו ועלו אל אבי'. ואל יפחדו כלל בדרך כי שמו עליהם, שהוא המושל בכל ארץ מצרים וחי כל הארצות ההם בידו, וממוראו יראו הכל וילכו ויבאו לשלום".

כתב הפלי יקר: "דעת הבראשית רבה הוא לפרש אל תרגזו לשון רגז וכעס ממש, אך שהקשה לו: וכי בדרך אל ירגזו ובביתם ירגזו? אלא ודאי שכוונתו שבדרך אתם צריכין להיות נזהרים ביותר בתלמוד תורה, שלא תעמידו עצמכם מדברי תורה אפלו שעה אחת, כדי להציל אתכם מכל פרעניות המתרגשות ובאות בדרך. והרגז מפסיד הלמוד, כי כל פעם מביא לידי טעות, ואם תרגזו אז בהכרח תצטרכו להפסיק מדברי תורה פן תבואו לידי טעות על ידי הרגז. לפיכך 'אל תרגזו בדרך', כדי שלא תצטרכו להעמיד אתכם מדברי תורה ולהפסיק בשעת הפעס. ולפי שבמקום הספנה ביותר האדם צריך זרוז, על כן נקט 'בדרך', אבל בבית אין כל כך קפידא, אף על פי שבאמת הרגז מזיק בכל מקום ...

ויש אומרים, לפי שנאמר: 'אף חכמתי עמדה לי' (קהלת ב, ט), מה שלמדתי באף וכעס. ועל זה אמר: 'אל תרגזו בדרך' ללמד את החכמה באף, ואולי כונו לדבר הצריך עיון רב באמור. ואני מוסיף לקח טוב טעם ודעת, לפי שכל פעם מביא לידי טעות, ואמרו רז"ל: אין אדם עומד על דבר הלכה אלא אם כן נכשל בה תחלה (גיטין מג), על כן אמרו שהחכמה שלמדתי באף וכעס אשר הביאני לידי טעות היא שעמדה לי, כי הטועה בדבר פעם אחד אז ביותר הוא נשמר ממנו להבא".

2. מהם 'כל דברי יוסף אשר דבר אלהם'?

כתב רש"י: "סימן מסר להם במה היה עוסק בשפרש ממנו, בפרשת עגלה ערופה, זהו שאמר 'וירא את העגלות אשר שלח יוסף' ולא אמר אשר שלח פרעה".

ומבאר השפתי חכמים: "דקשה לרש"י דכתיב 'וידברו אליו וגו' דברי יוסף, אחר כי לא האמין להם, דמשמע שבאו לדבר אליו ולהוכיח לו שיאמנו דבריהם, ומה היא ההוכחה שהוכיחו? אלא סימן מסר להם וכו' בפרשת עגלה ערופה. ורצה לומר העגלות דכתיב בקרא קרינן עגלות בסגול תחת העי"ן ושון"א תחת הגימ"ל. ויש לפרשו כשיוסף פרש מייעקב היה יעקב מלווה אותו עד עמק חברון, כדפרש רש"י לעיל (לז, יד) בפסוק 'וישלחהו מעמק חברון, ויוסף אמר לו: חזר בך. אמר לו יעקב: איני רשאי לחזר שחיב אדם ללוות חברו בדכתיב בפרשת עגלה ערופה (דברים כא, ז) 'ידינו לא שפכו את הדם הזה, לא פטרנוהו בלא לוויה כדפרש רש"י שם, ומתוך כך למדו פרשת עגלה ערופה. ויהיה פרוש 'וירא את העגלות' לשון הבנה, שהגידו לו פרשת עגלה ערופה אז התבונן שאמת הוא".

במדרש מובא (בראשית רבה צד): "ר' לוי בשם ר' יוחנן בר שאול אמר להם: אם נאמין לכם הרי מוטב, ואם לאו, אתם אומרים לו בשעה שפרשתי ממך לא בפרשת עגלה ערופה הייתי עוסק? הדא הוא דכתיב 'וירא את העגלות ותחי רוח', ויאמר ישראל רב, רב כחו של יוסף בני שפמה צרות הגיעוהו ועדין הוא עומד בצדקו הרבה ממני שחטאתי שאמרתי (ישעיה מ, כז) 'נסתרה דרכי מה', ובטוח אני שיש לי במה רב טובך".

פרש הרשב"ם: "שאר דברים שדבר אליהם הכתובים למעלה שפכה על צואריהם והכירו בודאי שהוא אחיהם. וגם ראה את העגלות אשר שלח יוסף על פי פרעה. ותחי רוח יעקב, כי שמר את הדבר שסוף יוסף להיות מושל [והעגלות הללו] אינן יוצאות ממצרים כי אם על פי מושל".

הרמב"ן פרש בדרך אחרת: "יראה לי על דרך הפשט שלא הגד ליעקב כל ימיו כי אחיו מכרו את יוסף, אבל חשב כי היה תועה בשדה והמוצאים אותו לקחוהו ומכרו אותו אל מצרים. כי אחיו לא רצו להגיד לו חטאתם, אף כי יראו לנפשם פן יקצוף ויקללם, באשר עשה בראובן ושמעון ולוי (להלן מט, ג - ז). ויוסף במוסרו הטוב לא רצה להגיד לו, ולכך נאמר 'ויצו אל יוסף לאמר אביך צנה לפני מותו לאמר' וגו'. ואלו ידע יעקב בענין הזה היה

ראוי להם שיחלו פני אביהם במותו לצוות את יוסף מפיו, כי ישא פניו ולא ימרה את דברו, ולא היו בסכנה ולא יצטרכו לבדות מלבם דברים".

3. כתב רש"י: "סימן מסר להם, במה היה עוסק כשפרש ממנו, בפרשת עגלה ערופה" - מדוע דוקא בפרשה זו?

מעשה היה בהגאון רבי שמעון שקוף ראש ישיבת גרודנא בעת ששמש כרב העיר בריינסק, כבש הצבא הגרמני את העיר במלחמת העולם הראשונה. אותה תקופה עדין נהגו החילים הגרמנים מנהג צבא מסביר פנים, והם פנו לרב ובקשוהו לכנס אספה מאנשי הקהלה, ולהפקיד בידם את חלקת מצרכי המזון עבור הקהלה באמצעות פרטיסי מזון מיוחדים. הרב אסף כמה בעלי בתים ומינה אותם לאחראים על המבצע, ואחר נשא דברי חזק בפניהם מענייני פרשת השבוע: נאמר במקרא 'וירא את העגלות ... ותחי רוח יעקב אביהם', אומר רש"י, שהזכירו שלמדו פרשת עגלה ערופה, לפני שנפרדו. והדברים טעונים באור, מה פתאם דוקא פרשה זו? אלא כיון ששמע יעקב כי יוסף בנו חי, החלה הדאגה לכרסם בלבם: מי יודע מה מצבו הרוחני? מה גם שהגיע למלוכה ובמעמד כזה הנסיון הוא עצום. האם עמד בנסיון ונוהג הוא ביהודי, אם לא? שלח לו יוסף להרגיעו, כי אכן זוכר הוא פרשת עגלה ערופה, אשר בה מחיבת התורה את זקני העיר להיות נקיי כפים וישרי דרך, עד שיוכלו לומר 'ידינו לא שפכו את הדם הזה', לא פטרנוהו בלא מזונות וכלי לוויה". גם אני יוסף לא שכחתי צו זה של התורה, וגם כמנהיג על פסא ממלכתו לא אפדתי את דתי ודעתי. עדין נקיות כפי. אף אתם, פנה הגר"ש אל קהלו, הנכם נוטלים היום בידכם סמכות וכח שליטה רב. עליכם לראות שהמלחמה תסתים באפן שתוכלו לומר בבטחון 'ידינו לא שפכו את הדם הזה'. שתעשו מלאכתכם בנאמנות ובישר, ללא כחל ושרק.

פרוש אחר לשאלה זו הביא הגאון רבי יעקב ניימן: על פי המספר על רבנו הגר"א: יום אחד הגיע לעיר אדם, אשר הציג את עצמו כבעלה של אשה פלונית, עגונה אשר חבתה שנים רבות לשובו של בעלה. שנים רבות עברו והאשה לא יכלה, משום מה, לזהות את האיש. האיש מסר אמנם סימנים מפרטים ומדויקים וברורים, סימנים שהוכיחו כי הוא הבעל, אף לבה של האשה לא נתן לה להשתכנע. לבה אמר לה כי דבר שקר תחת לשונו

ש'ל האיש וכי הוא נוכל. באין בררה הובא הענין אל הגאון מוילנא, כדי שהוא בחכמתו יכריע כיצד לנהוג. כששמע הגר"א את פרטי המעשה, יעץ כי כאשר יבא האיש בשבת לבית הכנסת, ישאלו אותו על מקומו בבית הכנסת, על מקום חמיו וכדומה. באה שבת, והאיש, כמו שאר בני העיר, הלך לבית הכנסת הגדול. כשהגיע האיש, התכבד על ידי מארחיו לשבת במקומו. כאן אבד האיש את עשתונותיו ... התגלה כי אכן לא היה אלא נוכל ורמאי, שנסה לנצל את מצוקתה של אותה עלובה. כשספרו הדברים לפני רבנו הגר"א הגיב ואמר: "לא נביא ולא בן נביא אני. הבנתי כי אפשר והסימנים התגלו לו מפי בעלה האמתי של האשה, ומכאן יודע הוא את אשר ידע. אלא שהבנתי כי אם אכן כך, אם היתה כאן רמאות ... לא היה עולה בדעתו של אותו נוכל לבקש את סימני המקומות בבית הכנסת, שכן אי אפשר למחשבה קדושה לעלות במקום טמאה. שבעת שרעיוני האדם עסוקים במחשבת חטא, לא יתכן שיזכר מדברי קדשה כמו בית כנסת. משום כך שלח יוסף לאביו דוקא סימן קדוש, סימן תלמודם שלמדו בהלכות עגלה ערופה, כדי לרמוז לו בכך את רעיונות מחשבתו באותה עת. שכן אי אפשר לסימן כזה במקום שקר ורמאות, והרי זה ודאי סימן אמת".

4. מהו 'ותחי רוח יעקב אביהם' שנאמר אחרי שיעקב ראה 'את העגלות אשר שלח יוסף'?

כתב רש"י: "שרתה עליו שכינה שפרשה ממנו". ומדוע? שכן יעקב אבינו הבין שיוסף שמר את מדרגתו הרוחנית, ומשלו בזה משל: אב שלח את בנו למדינה רחוקה, והיה האב שרוי בפחד שמא נטה בנו מהדרך הישרה, מכיון שאינו מצוי תחת השגחתו. הבן הצליח מאוד בעסקיו, אולם הדבר לא הפריע לו מאומה מללכת בדרך אביו. כעבור זמן גברה השתוקקות הבן להוריו. הבן לא הסס ושלח להם מכתב ובו בקשה מלאת רגש שיבואו לדור עמו במדינתו. הבן גם צרף למכתבו את הוצאות הנסיעה. כשקבלו ההורים את המכתב הם שמחו שמחה כפולה, גשמית ורוחנית. מהעבודה שהיא צרף הוצאות נסיעה הם ידעו על הצלחת עסקיו ועל כך שיש באפשרותו לכלכל אותם בכבוד. ובנוסף לכך הם גם הבינו שהוא לא נטה מדרך הישר, ולכן אינו מתביש שיבואו אליו ויראו את

הנְהִיגָת בֵּיתוֹ. נִמְצָא, שֶׁהַזְמָנָה לְנִסְיָעָה הִיְתָה סִימָן מְבַהֵק שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּמִצַּב רוּחָנִי טוֹב, כְּפִי שֶׁנִּפְרַד מֵהֶם.

עַל הַפְּסוּק - 'וַיֵּרָא אֶת הָעֲגֻלּוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׂאת אֹתוֹ וַתַּחֲזִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם', שׁוֹאֲלִים: כִּיצַד הוֹכִיחוּ הָעֲגֻלּוֹת לַיַּעֲקֹב, יוֹתֵר מִדְּבָרֵי יוֹסֵף עֲצָמוֹ כְּפִי שֶׁסָּפְרוּ הָאֲחִים? מִדּוּעַ דּוֹקָא מְרָאִית הָעֲגֻלּוֹת חָזָה רוּחוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ? הַהֶסְבֵּר הוּא: אֲלֵמָּלָא שָׁלַח יוֹסֵף אֶת הָעֲגֻלּוֹת לְהֵבִיא אֶת יַעֲקֹב, וְכֵן הָיָה יַעֲקֹב לְחֹשֶׁב שֶׁאִמָּנָם מִצָּבוֹ הַגִּשְׁמִי הוּא בְּכִי טוֹב, אוֹלָם יִתְכַּן שֶׁמִּצָּבוֹ רוּחָנִי אֵינוֹ כְּשׁוֹרָה חֵס וְשָׁלוֹם, וּבְדַאי יוֹסֵף מִתְבַּיֵּשׁ שֶׁיָּבוֹאוּ אֵלָיו. הָעֲגֻלּוֹת הוֹכִיחוּ שֶׁחֲלִילָה לְחֹשֶׁב כֶּה, גַּם מִמִּצָּבוֹ הָרוּחָנִי אֵין לְיוֹסֵף לְהִתְבַּיֵּשׁ. וְלָכֵן מְסִיִּם הַפְּסוּק: 'וַתַּחֲזִי רוּחַ יַעֲקֹב' - חִיְתָה לוֹ הַבְּחִינָה הָרוּחָנִית, שֶׁהִיְתָה חֲסָרָה לוֹ עַד כֹּה. וְכֵמוֹ שֶׁמֶפֶרֶשׁ רַש"י: "שָׁרְתָה עָלָיו שְׂכִינָה שֶׁפָּרְשָׁה מִמֶּנּוּ". לַיַּעֲקֹב נֹדַע שֶׁבָּנוּ לֹא אֶבֶד מִמֶּנּוּ כָּלֵל, שֶׁהוּא נִמְצָא בְּמִדְרָגָה רוּחָנִית גְּבוּהָה, לְמִרוֹת הַמִּצָּאוֹתוֹ בְּטִמְאַת מִצְרִים וְלָכֵן, שָׁבָה אֵלָיו הַשְׂמִמָּה הַגְּדוֹלָה, שֶׁמָּחָה הַמְּבִיָּאָה לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ.

וילנע

בס"ד
(לג, יא) קח נא את ברכתי
אשר הבאת לך

1. ויבא יוסף את יעקב אביו ויעמדהו לפני פרעה ויברך יעקב את פרעה. (מז, ז)

2. ויאמר פרעה אל יעקב כמה ימי שני חייך. (מז, ח)

3. ויאמר יעקב אל פרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה מעט ורעים היו ימי שני חיי אבתי בימי מגוריהם. (מז, ט)

4. ויברך יעקב את פרעה ויצא מלפני פרעה. (מז, י)

1. באיזו ברכה ברך יעקב את פרעה? ומדוע ברכו פעמיים?
2. מדוע שאל פרעה את יעקב 'כמה ימי שני חייך'?
3. מדוע השיב לו יעקב 'מעט ורעים היו ימי שני חיי'?
4. מדוע השיב יעקב בכפל לשון 'ימי שני מגורי'?

וילנע

1. באיזו ברכה ברך יעקב את פרעה? ומדוע ברכו פעמיים?

כתב רש"י: "היא שאלת שלום בדרך כל הנראים לפני המלכים לפרקים, שלודי"ר בלע"ז [לשאל לשלום]."

בהמשך (פסוק י) כתב רש"י: "בדרך כל הנפטרים מלפני שרים, מברכים אותם ונוטלים רשות. ומה ברכה ברכו? שיעלה נילוס לרגליו, לפי שאין ארץ מצרים שותה מי גשמים אלא נילוס עולה ומשקה. ומברכתו של יעקב ואילך היתה פרעה בא [עומד] על נילוס והוא עולה לקראתו ומשקה את הארץ". כך גם פרש רש"י בפרשת וישלח (לג, יא) כשדבר יעקב עם עשו. "וכן (ש"ב ח, י) 'לשאל לו לשלום ולברכו', דתועי מלך חמת כלם לשון ברכת

שלום הן, שקורין בלע"ז שלודא"ר [לשאל בשלום], אף זו ברכתי מו"ן שלו"ד [שאלת שלומי].

במדרש מובא (לקח טוב בראשית מז, ז י): "מה ברכה ברכו? אמר לו: יהי רצון שיעלה נילוס לרגליה ... ברכה בתחלה, וברכה בסוף, להודיעה דרך ארץ היאך אדם יבנס לראות פני המלכות".

הרמב"ן חולק ואומר: "היא שאלת שלום בדרך כל הנראין לפני מלכים לפרקים, לשון רש"י. ואינו נראה כן, שאין מדרך מוסר המלוכה שישאל אדם בשלום המלך, וכמו שאמרו (שבת פט.) כלום יש עבד שנותן שלום לרבו? אבל היה ברכה ממשי, שדרך הזקנים והחסידים הבאים לפני המלכים לברך אותם בעשר ונכסים וכבוד והתנשא מלכותם, וכענין שאמר הכתוב (מ"א א, לא) 'יהי אדני המלך דוד לעולם'. ובצאתו מלפניו חזר וברך אותו לטל רשות מלפניו, ואמרו רבותינו (תנחומא נשא כו) שיעלה נילוס לרגלו".

רבי אלכסנדר סנדר שור בעל "תבואות שור" מבאר את דברי רש"י והמדרש, שהלא יקשה: איזו קשיא היא "ומה ברכה ברכו", וכי חסרות ברכות שייכל לברכו? והרי אפשר לברך בחיים, באריכות ימים וכדומה? עוד קשה, שלכאורה התוספת "ומברכתו של יעקב ואילך" וכו' - היא למותר, ולמה לנו לדעת זאת? אלא, פרש הגאון רבי אלכסנדר סנדר שור, הלא ידועים לנו דברי חז"ל שפרעה עשה עצמו לאלוה. ואם כן, קשה היה לרש"י: "מה ברכה ברכו"? דהינו: פיון שפרעה חשב עצמו לאלוה, איך שיה לברכו? והלא אם יבא אליו אדם ויאמר לו "תזכה לחיים" וכדומה, בודאי יקצף עליו מאד ויאמר לו: "הרי הברכות מסורות בידי, ואתה מברכני באותם דברים"? ולכן פרש רש"י שהברכה היתה שיעלה הנילוס לרגליו, ואם כן הפלא ופלא, שהרי חז"ל אמרו ש-"הוכחתו" של פרעה כי הוא אלוה, בביכול, היתה ממה שהיה הנילוס יוצא לקראתו, כמו שכתוב 'אשר אמר לי יארי ואני עשיתני' (יחזקאל כט, ג), ואם כן ברור שרק מאותו הזמן יכל היה לעשות עצמו אלוה. וזה מה שסיים רש"י ואמר: "ומברכתו של יעקב ואילך היה פרעה בא [עומד] על נילוס והוא עולה לקראתו ומשקה את הארץ", ואם כן בשעת הברכה עדין לא עשה עצמו אלוה - ואפשר היה לברכו...

2. מדוע שאל פרעה את יעקב 'כמה ימי שני חייד'?

כתב הבלי יקר: "לפי שהגד לפרעה שכאשר בא יעקב הנה הנלוס עולה לרגליו, והנה פרעה שמח על זה מאד וחשב שכל זמן שיעקב חי יעלה הנלוס לרגליו לעולם וישקה את פני האדמה. וכאשר ראה את יעקב והנה הוא דל וכחוש ורקות בשר כמשפט הזקנים חשב פרעה שודאי הוא מפלג בזקנה והיום או מחר ימות. ואם כן במאי שמחו המצרים? כי במותו יחזור הנלוס למקומו. על כן שאלו: כמה ימי חייד? והשיב לו: ימי שני מגורי מעט ורעים. הזכיר לשון מגורי, לומר שלא מחמת רב ימים הוא כל כך כחוש ורזה כי אם מחמת פחד ומגור מסביב, כי את אשר יגדתי יבא לי וכמה צרות צרורות באמתחותי, עלי היו כלנה כל משך זמן מאה ושלשים שנה. מעט ורעים היו ימי חיי ולא הגיעו את שני חיי אבותי, ויש לי עוד תקוה להגיע לפרק אבא שהיה חי מאה ושמונים שנה. אף על פי שגם המה היה להם מגור מסביב, מכל מקום האריכו ימים. לכה נקט לשון מגוריהם גם כלפי אבותיו".

ופרש העמק דבר: "כבר בארנו כמה פעמים דחיים משמע פעם חיים פשוטים ופעם על ימי הצלחה. וביומא (עא.) איתא 'כי ארך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך'. וכי יש שנים של חיים ויש שנים שאינם של חיים? אמר רבי אליעזר: אלו שנותיו של אדם המתהפכות מרעה לטובה. אם כן, פרושו משמעות שנות חיים - של צלחה. וכאשר ראה פרעה את יעקב בשעה זו בהצלחה נפלאה, אשר בעת כל ארץ כנען נענים ברעב, הנה בנו מושל במצרים ובניו גדולי ערך ומפל מקום ראה פניו חולניות ביותר. על כן שער שזקנתו הוא יותר מאשר היה באמת ושאל על זה כמה ימי שני הצלחתך".

לשאלות אלו ענה רבי אריה לייב גינצבורג, בעל ה"שאגת אריה": בן שבעים היה הגאון רבי אריה לייב גינצבורג כשנתמנה לרבה של העיר מץ. בבואו אל העיר גנבה שמועה לאזניו, כי יש בין בני העיר אנשים המתרעמים על בחירת רב בא בימים. מה ראו למנות רב כה מבגד? - כך טענו - עלינו לבחור לנו רב צעיר, שישיב על כסאו ימים רבים. באותה שבת - היתה זו שבת פרשת ויגש - נשא הרב דרשתו הראשונה בפני בני העיר. וכך פתח הרב ושאל: בפרשת השבוע מוצאים אנו כי בשעה שבא יעקב אבינו למצרים, שאל אותו פרעה: 'כמה ימי שני חייד?' ועל כך השיב יעקב: 'ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה

מעט ורעים היו ימי שני חיי. וקשה, ראשית: מה לו לפרעה לדעת בן כמה יעקב אבינו? שנית, מפני מה השיב יעקב לפרעה: 'מעט ורעים היו ימי שני חיי, והרי לא נשאל על כך כלל. הנה לו לייעקב לענות ולומר רק: 'ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה? אלא - השיב הרב - כאשר ראה פרעה כי עם בואו של יעקב אבינו למצרים נתברכה הארץ, והרעב פסק, חשש שמא אשר זה אינו שמור לו לארך ימים, שהרי יעקב זקן הוא. משום כך שאל פרעה 'כמה ימי שני חייך? אולם יעקב הבין את כוונת פרעה, ולפיכך השיב: 'ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה' - אמנם בן מאה ושלשים שנה אני, אולם 'מעט' - מעט הם, ולא השיגו את ימי שני חיי אבתי' - אשר חיו מאה ושלשים שנה... אלא - המשיך יעקב ואמר לפרעה - מדוע נראה אני כזה זקן? משום ש-ורעים היו ימי שני חיי' וקפצה עלי הזקנה בטרם עת... הוא הדבר גם לגבי - הוסיף רבי אריה לייב - אין אני זקן כפי הנראה לעיניכם, אלא הזקנה קפצה עלי מחמת שסבלתי דחקות ורדיפות. אולם מבטיח אני לכם - סים הרב את דבריו - כי אם ירצה ה', עוד אוסיף ואשב על כסא הרבנות בעירכם למעלה מעשרים שנה... נתקיימה נבואתו של צדיק זה וישב על כסא הרבנות בעיר מץ למעלה מעשרים שנה!

3. מדוע השיב לו יעקב 'מעט ורעים היו ימי שני חיי'?

כתב הרמב"ן: "לא ידעתי טעם הזקן אבינו, מה מוסר הוא שיתאונן אל המלך, ומה טעם לאמר 'ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי', כי אולי עוד ישיגם ויחיה יותר מהם. ונראה לי כי יעקב אבינו זרקא בו שיבה והיה נראה זקן מאד, ופרעה תמה על זקנותו כי אין רב אנשי זמנו מאריכים ימים כל כך, שכבר קצרו שנותם ולכן שאל לו: כמה ימי שני חייך? כי לא ראיתי כמותך זקן בכל מלכותי. אז ענה יעקב כי ימיו שלשים ומאת שנה, ואל יתמה בהם כי מעט הם כנגד שנות אבותיו שחיו יותר, אבל מפני היותם רעים בעמל ואנחה זרקא בו שיבה ונראה זקן מאד".

פרש הגאון רבי חיים שמואלביץ: ב-"דעת זקנים לבצעלי התוספות" הובא מדרש: בשעה שאמר יעקב מעט ורעים היו, אמר לו הקב"ה: אני מלטתיה מעשו ומלכך והחזרתי לך דינה, גם יוסף, ואתה מתרעם על חיה שהם מעט ורעים? חיה שמנן התבות שיש מן 'ויאמר' עד 'בימי מגורי' כך יחסרו משנותיה, שלא תחיה כחיי יצחק אביה. והם ל"ג תבות

ובמנין זה נחסרו מחייו. שהרי יצחק חי ק"פ שנה ויעקב לא חי אלא קמ"ז. עד כאן. אין לנו כל משג בתביעה שהיתה על יעקב אבינו עליו השלום, אך זאת גלו לנו חז"ל שעל אף כל הצרות הרבות והרעות שסבל כל ימי חייו, מיד כשהתאונן ואמר 'מעט ורעים' נתבע באפן כה חמור, וכנגד כל "תבה" אבד שנת חיים. ויותר, שכן למנין ל"ג תבות מצטרפות גם ח' התבות שבדברי פרעה - 'ויאמר פרעה אל יעקב כמה ימי שני חיך', והנה לכאורה יפלא מה לתבות אלה אצל יעקב, ולמה נתבע עליהן? אלא הענין הוא, שמפני מה באמת שאל פרעה 'כמה ימי שני חיך'? אלא משום שפני יעקב הביעו זקנה מפלגת, וזה גרם לפרעה להתעניין בן כמה שנים הוא (ועי"ש בבעלי התוס' וברמב"ן). ומעתה מבאר, כי יעקב אבינו נתבע כי לולא היה מרגיש 'מעט ורעים' לא היתה זקנה קופצת עליו, ולכן אף שאלת פרעה עולה למנין.

הסביר רבנו יוסף גיקטיליא שפסוק זה מדבר על יסוריהם של צדיקים ומשל בזה משל: היה עשיר שבביתו היה לו כל טוב, מאכלים טעימים, רהוט נאה ובני בית שהתיחסו אליו באפן יפה ונעים. אך מפאת העבדה שהוא לא ידע מעולם מחסור. הוא לא ידע להעריך כראוי את הטוב שיש לו בתוך ביתו. והנה, פעם אחת הוא נאלץ לצאת לדרך והחל להטלטל בדרכים והוברר לו שהוא חסר כל. באכסניות שהוא הגיע אליהן בדרך לא התייחסו אליו כראוי, המזון לא היה טרי, טלטולי הדרך בעגלה הציקו לו מאד ובסופו של דבר הוא הגיע אמלל ושביר לביתו. אולם תועלת מרבה צמחה לו מאותה נסיעה: מאותה שעה ואילך החל להעריך מאד את העשר שיש לו בביתו, את המאכלים, את יחסם של בני ביתו ואת כל מה שהעניק לו ה'. נמצא, שאותו חסרון שהיה לו בדרך הביא לרב ברכה עבורו בבואו לביתו. מסביר רבנו יוסף גיקטיליא: ישנם צדיקים הסובלים מעני ומחסור בעולם הזה, אולם הוא עבורם ברכה רבה, כי המחסור שהם סובלים ממנו ולמרות זאת הם ממשיכים לעבד את ה', מביא להם רב ברכה בהגיעם לעולם הבא, שם הם מקבלים שכר עצום על מעשיהם ומתענגים מזיו השכינה. הצער שהיה להם בעולם הזה, הוא זה שהגדיל אצלם את בחינת השכר הגדול שהם זוכים לו בעולם שפלו טוב תמורת מעשיהם הטובים.

4. מדוע השיב יעקב בכפל לשון 'ימי שני מגורי'?

כתב רש"י: "ימי גרותי, כל ימי הייתי גר בארץ אחרים".

ופרש רבנו בחיי: "ויעקב השיב 'ימי שני מגורי', לא אמר 'שני חיי' כמו שהזכיר פרעה אלא 'מגורי', כלומר: הימים שאני בהם גר בעולם הזה שלשים ומאת שנה. בן דרך הצדיקים שחושבין עצמן גרים בעולם הזה, אבל אחר שהזכיר 'מגורי' הזכיר 'ימי שני חיי' כלומר חיי צער היו. אבל באבותיו שלא היה להם צער כל כך הזכיר בהם חיים ואחרי כן לשון מגוריהם".

רבי חיים כהן רפפורט מזכיר את הרמב"ן ששאל: "לא ידעתי טעם הזקן אבינו, מה מוסר הוא שיתאונן אל המלך, ומה טעם לאמר 'ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי', כי אולי עוד ישיגם ויחיה יותר מהם?" את קשיתו האחרונה של הרמב"ן, רש"י מישב בכתבו: "ולא השיגו - בטובה", אך מכל מקום קשיתו הראשונה של הרמב"ן עדין קשה: מה מוסר הוא שיתאונן אל המלך? (ועיין מה שתרץ הרמב"ן). ואמר הגאון רבי חיים כהן רפפורט, אב"ד אוסטרקא לבאר, על פי הגמרא במסכת יומא (עא.) "כי ארך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך" (משלי ג, ב) - וכי יש שנים של חיים ויש שנים שאינן של חיים? אמר רבי אלעזר: אלו שנותיו של אדם המתהפכות עליו מרעה לטובה. ולכן, כאשר פרעה שאל את יעקב: 'כמה ימי שני חייך' - התקשה יעקב בקשית הגמרא 'וכי יש שנים שאינן של חיים?' וממילא מספק היה אם פונת פרעה לשנים של טובה בדוקא (וכתרוץ הגמרא), או שמא פרעה לא דקדק בלשונו וכונתו על כל השנים, הן רעות והן טובות ואין לדקדק כך בלשונו. משום כך השיב לו יעקב בשני האפנים וכה אמר לו: אם פונתך בפשוטו, על מספר השנים הכולל - 'ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה', ואם פונתך במה ששאלת על 'שני חייך' היתה על שנים של טובה דוקא - 'מעט ורעים היו ימי שני חיי', כלומר שהשנים הטובות שהיו לי, מעטות היו וגם רעות, ואינן נחשבות לשנים טובות אלא ביחס לשנים הרעות שהיו לי, שהיו רעות עוד יותר... ולכן הוסיף 'ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי בימי מגוריהם', כלומר: שגם לאבותי היו שנים טובות ושנים רעות, רק ששנותיהם הטובות היו טובות באמת, בעוד השנים ה-"טובות" שלי אינן טובות באמת - אלא רק נחשבות לטובות ביחס לשנים הרעות, שהיו רעות עוד יותר. בזה, מסיים אב"ד

אוסטרהא, מתורצת גם קשיתו הראשונה של הרמב"ן: "מה מוסר הוא שיתאונן אל המלך?" - שהרי יעקב, שהסתפק מהי השאלה, מכרח הנה להשיב לו באפן זה!